

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫН ЧЫРЫДЫШКЫН ЯАМЫЗЫ
Муниципалдыг бюджеттиг ниити билигнин албан чери
Шуй ортумак ниити билиг школазы Шуй суур муниципалдыг район
«Тыва Республиканын Бай-Тайга кожуун»

Школанын немелде
өөредилге харыылаар
башкызы **көргөн**
Ооржак Р.Д./
«30».08.2024ч

Директорнун кижизидилге
талазы-биле оралакчызы
чөпшээрээн
Хертек Ш.М./
«30».08.2024ч

Школа директору
бадылаан.
Шагаалан О.О./
«30».08.2024ч

2024-2025 ооредилге чылында
1 класска “Торээн дылым” деп класстан дашкаар
курстун программазы.

Шуй суур, 2024г

Тайылбыр бижик

Ажылчын программа муниципалдыг бюджеттен хамаарылгалыг өөредилге чери Шуй ортумак ниити билиг школазының 2023 чылдың август 28-те – дугаарлыг дужаал-биле бадылаан эге школага болгаш кол ниити өөредилгеге ФКӨС кирилдезиниң негелдезинге кичээлден дашкаар ажыл-чорудулганы организаастаарының дугайында саавырының негелдезинге дүүштүр кылган.

Тыва дыл – аныяк бижиктиг дылдарның бирээзи. Тыва дылды башкылаашкынын шынарын бедидиринче башкыларга кол сорулга салдырган. Келир уенин салгакчылырын торээн дылынга ынак, ону унелеп билир кылдыр ооредир, кижизидер. А ону канчаар боттандыраы башкыларның чогаадыкчы чоруундан, кичээлге янзы-буру аргалар, методтарны ажыглаарындан хамааржыр. Кичээлдер уругларга солун, чаа чуулдерни берип, кичээнгеин хаара тудуп турар. Амгы үеде ооң янзы-бүрү талаларын шинчилээр ажылдарны чүгле дыл эртемденнери чорудуп турар эвес, аңаа өөреникчилер шинчилел ажылдар дузазы-биле база хире-шаа-биле киржип турар.

«Торээн дылым» деп программаны тургузарда орус дылдын «Занимательная грамматика», «Занимательный русский язык» деп программаларны ооренип коргеш, аңаа даянып тыва дылга ажыглап болгу дег чуулдерге ундезилеп уннер, ужуктер, состер-биле оюн хевирлиг онаалгаларны, мергежилгелерни, айтырыгларны, бодалгаларны, кроссворд, ребустарны тургускаш ажыглаарга оореникчилернин угаап бодаары, состерни шын бижири, бижик демдектерин сагыыры база дыл талазы-биле билии быжыгып ханылаарынга салдарлыг.

Оюн хевирлиг онаалгаларны, мергежилгелерни, айтырыгларны, бодалгаларны, ребустарны, кроссвордтарны, состер, ужуктер, уннер-биле ажылдарны методика ёзугаар кажан ажыглап болурун мынчаар сумелеп турар:

1. Теманы ооренип дооскаш, уругларның билиин хынаар сорулга-биле чорудар.

2.Туннел болгаш катаптаашкын кичээлдернин онаалгаларынга оюннар дузазы-биле хынаары.

3.Кичээлден дашкаар ажыл-чорудулганы кыска уе дургузунда ажыглаар мергежилгелерни башкы уругларның хар-назынын аайы-биле дууштур, бодунуу-биле таарыштыр тургузуп алыр.

Ол ышкаш Россия Федерациязының школалары амгы үеде федералдыг күрүнениң өөредилге стандарттары ёзугаар ажылдап эгелээн болгаш өөредилге планнарында аңаа тускай шактарны аңгылаан.

Кичээлден дашкаар ажыл-чорудулга, кичээлге бодаарга, өөреникчилерниң эстетиктиг культуразын элээн делгемчидер. Моон алгаш көөрге, өөреникчилерни кичээлден дашкаар ажыл-чорудулгаже хаара тудары – амгы үениң негелдези. Тыва дыл, литературлуг номчулга кичээлдеринге уругларның сонuurгалын бедидериниң бир аргазы – кичээлден дашкаар ажыл-чорудулгаже кириери.

Кичээлден дашкаар ажыл-чорудулга – өөредиглиг болгаш кижизидилгелиг класстан дашкаар чорудар ажылдарның бирээзи. Ооң өөредиглиг ужур-дузаы: өөреникчилерниң кичээлдерге алган билиглерин болгаш чаңчылдарын немээр, делгемчидер база ханыладыр; бердинген темазынга хамаарышкан материалдар чыып, оларны системажыдып, сайгарып, түннел үндүреринге өөредир; словарьлар болгаш өске-даа немелде литература-биле таныжар; кежээлер, мөөрейлер, делгелгелер организаастаар; көргүзүг материалдары белеткээр – бо бүгү өөреникчилерниң бот-идепкейин болгаш сонuurгалын бедидеринге улуг ужур-дузалыг.

Кичээлден дашкаар ажыл-чорудулганың темазын шилээниниң чугулазы

Дыл – ниитилелде эң-не кол шимчедикчи чепсек. Өөреникчи кижин бодунуң торээн дылының тыптып сайзырап келген төөгүзүн, ооң ниитилелде амгы үеде туружун сайгарып боданып өөренири амгы үениң негелдези. «Тыва дыл» эртемин өөредир шактарның эвээжи-биле уругларга немелде кичээлди шак бо эртемге эрттирери чугула чүүл болуп турар. Ооң-биле чергелештир уругларның эртемге сонuurгалын көдүрүп, торээн дылынга ынакшылын күштелдирер.

Кичээлден дашкаар ажыл-чорудулганың сорулгалары

Өөредиглиг:

- өөреникчилерни «Тыва дыл» эртеминге сонuurгалдыг кылдыр өөредир;

-тыва дылды амыдырал-биле холбап, бүгү талалыг сайзыраңгай, бедик культуралыг, чараш мөзү-шынарлыг, чогаадыкчы арга-шинектиг кижини хевирлээр;

- уругларны бот-тывынгыр, чогаадыкчы ажылдап өөредир.

Сайзырадыр:

- уругларның амыдыралче бот-тускайлаң медреселдиг көрүжүн хевирлеп, чогаадыкчы арга-шинээн сайзырадыр;

- аас болгаш бижимел чугааны делгеренгей, утказынга дүүштүр шын ажыглап, сайгарарын сайзырадыр.

Кижизидилгелиг:

- сагыш-сеткили байлак, мөзү-бүдүжү чаагай, эптиг-чөптүг;

- кижилерге, төрөөн черинге, бойдузунга ынак, хумагалыг;

- хамааты бот-медресели бедик, ада-чурт төөгүзүн үнелеп билир

- номчулгага сонуургалдыг, чогаадыкчы езу-биле боданып, бодунуң туружун амыдыралдың кандыг-даа байдалында камгалап билир кижини кижизидер.

Планнынган түңнелдер (ФКӨС-түң негеледелери-биле):

Предметтиг түңнелдер (предметные):

- тыва дылдың теориялыг билиглери;

- төрөөн чериниң төөгүзү;

- тыва дылдың тывылганы;

- тыва дылдың адырларынга янзы-бүрү интеллектуалдыг оюннарның билиглери (лексика, фонетика, грамматика)

Бот-тускайлаң түңнелдер:

- мөзү-шынары бедик, бот-сайзыраңгай чогаадыкчы кылдыр ажылдап өөрөнгени;

- ада-өгбезиниң төөгүзүн, чаагай чаңчылдарын билип чоруур кылдыр хевирлээри;

- тыва чоннуң, күрүнениң төлээзи кылдыр санап, ооң улусчу ужурларын сагып, салгап кижизидери;

- төрөөн чуртунга, ие дылынга, чонунга хумагалыг, ынак болур;

- бодунуң үзел-бодалын бот-тодарадып, бот-утлап, бот-сайзырадып билир;

- чаа билиглер шингээди алырын медреселдиг-биле угаап билир;

-патриотчу тура-соруктуг, күш-ажылга ынак, эртем-билигже чүткүлдүг, кадык амыдыралдыг болур.

Метапредметтиг түңнелдер:

- чүгө өөренириниң сорулгаларын билип, ону янзы-бүрү аргалар-биле чедип алырын билир;

- чидиг айтырыгларны чогаадыкчы арга-биле дилеп тывары;

- кылыр чүүлүн сорулгазының аайы-биле күүседип, планнап, доозуп билир;

- өөрөнгөн чүүлдерин системажыдып билир;

- янзы-бүрү медээ алыр чүүлдерни тып билири (словарьлар, номнар, интернет четкизинде сайтылар, энциклопедиялар, библиотека, картотека, номчулга залы...)

- кижини бүрүзүнүн бодалын дыңнап, чөпшээрэжи, эди, билири;

- коллективтиг ажылдажылга үезинде кылыр чүүлүн хуваап, демнежи, юодунуң үлүүн кирип, бот-боттарын хынажып билири;

- тыва дылдың өске эртемнер-биле холбаалыын болгаш ооң ужур-утказын билири;

- тыва дылга хамаарышкан билиглерин билдиги ажыглап, бедик чугаа культуралыг болур.

Литература даңзызы

1. Алдын-оол Х.С. Аянныг номчулга. – Кызыл: Тываның ном үндүрер чери, 1983
2. Александрова Г.В. Проектная деятельность на уроках русского языка в 5-9м классах. Пособие для учителей. – М: Балласс, 2010
3. Бавуу-Сюрюн М.В., Ондар О.М. Тыва дыл талазы-биле сургуулдарның эртем-шинчилел ажылдарының тематиказы болгаш үлегерлери. — Абакан, 2007
4. Бавуу-Сюрюн М.В., Куулар Ч.К. Тыва дылдың лексиказынга факультативтер. – Кызыл, 2005
5. «Башкы» журналдары
6. Ооржак С.Т. Журналистиканың үжүглели. Немелде өөредилге ному. Кызыл: ОАО «Тываполиграф», 2012
7. Интернет- ресурста сайтылар

Ооредилге-тематиктиг планнашкыны (1 класс)

№	Темазы	Шагы	Хуну	
			план	факт
Чугаа үннери				
1	Чугаа үннери. Чугаа деп чүл?	1	03.09.	
2	Ажык, ажык эвес үннер оранынче аян-чорук.	1	10.09.	
3	Мен үннерни билир мен.	1	17.09.	
Үжүглел үези. Бирги чада. Үннер болгаш үжүктөр. Ажык болгаш, ажык эвес үннер				
4	Үжүктөр-биле ужуражылга.	1	24.09.	
5	Оюн-баштак О база мөге-шыырак М деп үжүктөр.	1	01.10.	
6	Айга дөмей С база чадага домей Н.	1	08.10.	
7	Сөстөр делегейи.	1	15.10.	
8	Шын бижип өөрениил.	1	22.10.	
9	Чыл деп сөстү эгелээн, чыдын билбес үжүктөр.	1	05.11.	
10	Урук, урук, узун урук.	1	12.11.	
11	Тыва дылдың онзагай ажык үннериниң үжүктери Ү база Ө.	1	19.11.	
12	Инектигде тодуг, имиртинде кончуг.	1	26.11.	
13	Билииң хына. Ооредиглиг диктант	1	03.12.	
14	Эштигде хөглүг, эптигде күштүг.	1	10.12.	
15	Олуарым борбак сандай Ойтур кагза, Шш-ка дөмей.	1	17.12.	
Ийиги чада. Үннер болгаш үжүктөр. Ажык болгаш ажык эвес үннер				
16	Таныжаалы: Д, Б деп ажык эвес үжүктөр.	1	24.12.	
17	Тыва сөстөр ортузунда Г, В деп үжүктөр.	1	14.01.	
18	Шын бижийин.Дужуруп бижилге.	1	21.01.	
19	Т-ны Д-дан ылгап өөрөн.	1	28.01.	
20	Таныжаалы: тыва үжүк Ң.	1	04.02.	
21	Ийи чагы тудушкаш, Х деп үжүк болу берген.	1	11.02.	
22	Таныжаалы: З, Ж деп үжүктөр.	1	25.02.	
23	Кичээнгейлиг болуул, өңнүк!	1	04.03.	
Ушку чада. Үннер болгаш үжүктөр. Ажык болгаш ажык эвес үннер				
24	Кичээнгейлиг бол. Ъ (кадыг демдек)	1	11.03.	
25	«Кажар үжүктөрниң чажыды.	1	18.03.	
26	Кажар үжүктөр.	1	01.04.	
27	Хуулгазын үжүк.	1	08.04.	
28	Тыва сөстөрдө чок үжүктөр.	1	15.04.	
29	Үжүктөр бүлези.	1	22.04.	
30	Үжен алды.	1	29.04.	
Дылым – байлаам. Түңнел кичээлдер				
31	Билииң хына! Ооредиглиг диктант	1	06.05.	
32	Үжүглелди дола алган, үжен алды үжүктөр.	1	13.05.	
33	Үжүглелди дола алган, үжен алды үжүктөр.	1	20.05.	